

В. Л. Рыдзеўскі,
настаўнік гісторыі і грамадазнаўства
першай катэгорыі

Спазнаць мудрасць продкаў. Працэс станаўлення і ўмацавання ВКЛ

Фарміраванне нацыянальнай свядомасці вучняў на ўроку гісторыі Беларусі ў 7 класе

Выхаванне ў вучняў цікавасці і павагі да гісторыі і культуры роднага краю, фарміраванне нацыянальнай свядомасці асобы – адна з галоўных задач сучаснай школы. Кожны школьнік павінен усвядоміць асноўныя маральныя прынцыпы, якія з пакалення ў пакаленне перадавалі нашы продкі.

Адным з асноўных сродкаў фарміравання нацыянальна свядомай асобы, якая валодае прадуктыўным мысленнем і актыўнай жыццёвай пазіцыяй, з'яўляецца вывучэнне гісторыі роднага краю. Гісторыя дапамагае выхоўваць у дзяцей патрыятычныя адносіны да сваёй краіны, яе духоўнага багацця, фарміраваць пачуццё гонару за сваю прыналежнасць да беларускага народа з яго цікавай гісторыяй і багатай культурай. Адной з самых цікавых старонак нашай гісторыі з'яўляецца гісторыя Вялікага княства Літоўскага – буйнейшай еўрапейскай дзяржавы эпохі Сярэднявечча. Гэтай тэме прысвечаны ўрок «Умацаванне велікакняжацкай улады».

Школьнікі ўжо валодаюць неабходнымі базавымі ведамі па гісторыі і змогуць карыстацца багатым фактычным матэрыялам, які падаецца настаўнікам.

Тэма: Умацаванне велікакняжацкай улады.

Мэта: пазнаёміць вучняў з працэсам станаўлення і ўмацавання ВКЛ (сярэдзіна XIII – сярэдзіна XIV стст.).

Задачы:

- забяспечыць засваенне вучнямі матэрыялу аб шляхах фарміравання тэрыторыі ВКЛ на працягу першых ста гадоў існавання дзяржавы, аб дзейнасці Гедыміна, якая была накіравана на ўмацаванне велікакняжацкай улады, прычынах поспеху знешняй палітыкі ў перыяд княжання Гедыміна, выдатных ваенных здольнасцяў Давыда Гарадзенскага – мужа і абаронцы бацькаўшчыны;
- развіваць лагічнае мысленне, фарміраваць у вучняў даследчы падыход да набыцця гістарычных ведаў;
- выхоўваць любоў да бацькаўшчыны і імкненне сваім жыццём прыносіць карысць людзям.

Ход урока

I. Арганізацыйны момант

II. Правка дамашняга задання

Работа з датамі і паняццямі (індывідуальныя заданні)

Даты: 100–35 тыс. гадоў таму, 862 г., 980 г., 988 г., каля 992 г., 1005 г., 1009 г., 1067 г., 1235 г., 1253 г.

Паняці: бортніцтва, біскуп, веча, волак, даніна, дзядзінец, капішча, крывічы-палачане, крыжакі, Магдэбургскае права, магнаты, манархія, мнагабожжа, палюддзе, паншчына, раздробленасць, унія, чынш, шматнацыянальная дзяржава, этнас.

Пытанні і заданні:

1. Калі пісьмовыя крыніцы ўпершыню ўзгадваюць пра Літву?
2. Якія прычыны садзейнічалі ўзвышэнню Навагрудскага княства?
3. Расказаць пра каранацыю Міндоўга ў Навагрудку і яго барацьбу з крыжакамі. (*Падручнік, стар.16.*)
4. Якія вялікія князі пасля Міндоўга распаўсюдзілі сваю ўладу? (*Войшалк, Шварн, Трайдзен, Віцень.*) Вызначце іх ролю ва ўмацаванні Вялікага княства Літоўскага. (*Падручнік, стар. 16.*)

5.5 Паведамленне пра герб Пагоня.

Ш. Вывучэнне новага матэрыялу

1. Шляхі ўключэння беларускіх зямель ў склад ВКЛ

Прычыны, якія прывялі да аб'яднання беларусаў і літоўцаў у адной дзяржаве, былі наступныя:

- неабходнасць барацьбы са знешняй небяспекай. Пагроза ішла ад нямецкіх рыцараў (крыжакоў) і з усходу – ад мангола-татар;
- феадальная раздробленасць (на беларускіх землях налічвалася 20 княстваў). У перыяд феадальнай раздробленасці і распаду Кіеўскай Русі беларускія княствы аказаліся бездапаможнымі перад знешняй небяспекай. Таму яны шукалі саюзаў са сваімі суседзямі;
- інтарэсы далейшага развіцця гаспадаркі, класавыя інтарэсы феадалаў, як літоўскіх, так і беларускіх, якія імкнуліся ўмацаваць сваё панаванне.

Працэс ўключэння беларускіх зямель у склад ВКЛ быў паступовым і заняў амаль сто гадоў. Асноўных шляхоў было *тры*.

1. Ваенны захоп суседніх зямель

Гэтым шляхам пашыралі межы сваёй дзяржавы першыя літоўскія князі. Беларускія землі перажывалі цяжкія часы раздробленасці. Знешняя небяспека ўвесь час узрастала. Не ўсе беларускія феадалы разумелі, што толькі ў аб'яднанні іх сіла і моц.

2. Аб'яднанне праз дагавор

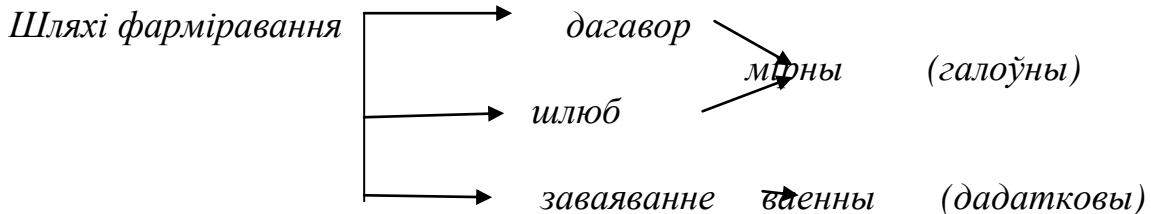
Рэальнай сілай для абароны беларускіх зямель ад знешняй небяспекі магло стаць у той час ВКЛ. Таму і пачалі беларускія князі ўступаць ў пагадненні з літоўскімі князямі.

Так, у 1307 г. палачане звярнуліся да вялікага князя літоўскага Віценя за дапамогай у барацьбе з немцамі, якія пачалі сяліцца на Полацкай зямлі і ў самім Полацку. Палачане і літоўцы прагналі немцаў з Полацка і яго наваколля. З таго часу Полацк канчаткова ўвайшоў у склад ВКЛ і стаў яго буйнейшым горадам. Полацкая зямля аказалася пад уладай ВКЛ не ў выніку заваявання, а са згоды мясцовага баярства і купецтва. У пачатку XIV ст. адбылося ўключэнне ў склад

ВКЛ Мінскага княства. Прыкладна ў гэты час да яго далучыліся таксама Пінскія і Брэсцкія землі.

3. Далучэнне праз шлюб

Такім шляхам да ВКЛ была далучана Віцебская земля. Віцебскі князь Яраслаў выдаў сваю дачку Марыю замуж за літоўскага князя Альгерда. Праз два гады Яраслаў памёр. Віцебскім князем стаў Альгерд (1345–1377). На працягу другой паловы XIII-XIV ст. у склад ВКЛ увайшлі ўсе беларускія землі.

2. Княжанне Гедыміна

Пасля смерці Віцены велікакняжацкі трон заняў яго брат Гедымін. Пры вялікім князю Гедыміне (час княжання – 1316–1341 гг.) большая частка тэрыторыі сучаснай Беларусі ўжо аказалася ўключанай у склад Літоўскай дзяржавы. Яшчэ раней яна стала называцца Вялікім княствам Літоўскім, Жамойцкім і Рускім, адлюстроўваючы ў самой назве складанасць яго тэрытарыяльнага і этнічнага складу. Тры чвэрці насельніцтва краіны складалі беларусы. Гедымін у 1323 г. перанёс сталіцу дзяржавы з Навагрудка ў Вільню (цяперашні Вільнюс).

Паведамленне аб заснаванні Вільні Гедымінам. У час палявання князь Гедымін трапіў на прыгожую гару над ракою Віліяй, дзе забіў велізарнага тура. Было ўжо позна. Князь вырашыў заначаваць. І прысніўся яму сон, што на гары, якую звалі Крывою, стаіць страшэнны жалезны воўк і вые так гучна, быццам равуць у ім сто ваўкоў. Князь Гедымін прачнуўся і занепакоіўся: што мог значыць гэты сон? Каб разгадаць яго, князь звярнуўся да вешчуна. Той сказаў: «Жалезны воўк азначае, што тут будзе сталіца, а што ў яго ўнутры раўло, то гэта слава аб гэтым горадзе, якая пойдзе на ўвесь свет». Пачуўшы гэта, Гедымін адразу загадаў прывесці сюды людзей, каб заклаці замкі, і назваў горад Вільняй.

Тлумачэнне да легенды. На тэрыторыі Вільнюса вядома тры замкі. Адзін з іх, на Крывой гары, быў заснаваны на месцы больш ранняга гарадзішча. Другі – Верхні замак, пабудаваны на гары Гедыміна, побач размешчаны трэці – Ніжні замак.

Князь атрымаў некалькі перамог над крыжакамі і атрадамі татар. Каб засцерагчы ад небяспекі свае граніцы на захадзе, Гедымін выдаў сваю дачку замуж за сына польскага караля. Сам ён быў жанаты на дачцэ гродзенскага ваяводы Давыда, які меў вельмі моцны ўплыў на Гедыміна, быў яго правай рукой і камандаваў войскам у тых выпадках, калі ў паходах не ўдзельнічаў сам Гедымін. Абодва яны загінулі ў бітвах з крыжакамі.

Вялікае княства Літоўскае было поліэтнічнай феадальнай манархіяй.

Пасля смерці Гедыміна дзяржава была падзелена на восем частах паміж яго сынамі і братам. На працягу пяці гадоў кожная частка жыла сваім жыццём, пакуль аднаму з яго сыноў, Альгерду, не ўдалося падпарадкаваць іх сабе.

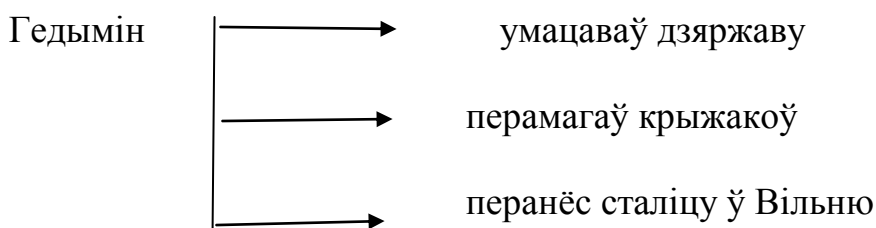
Важную ролю ва ўваходжанні беларускіх замель у склад ВКЛ адыграла славянская мова і культура. Старабеларуская мова ўжо ў XIV ст. набыла ў ВКЛ распаўсюджанне і стала афіцыйнай.

Вялікі князь Гедымін праяўляў цярплінасць да розных рэлігій. У час яго праўлення ў Вільні былі заснаваны два каталіцкія манастыры. Вялікі князь не рабіў перашкод і будаўніцтву праваслаўных храмаў. Сам Гедымін не аддаваў перавагі ні праваслаўю, ні каталіцтву, ён заставаўся язычнікам. Такія адносіны да рэлігіі ў шматрэліійнай дзяржаве садзейнічалі ўмацаванню краіны, рэлігійнаму міру ў ёй.

Гедымін загінуў у падчас штурму крыжацкай крэпасці Баербург, па іншай версіі – быў атручаны. Пахавалі князя паводле язычніцкага абраду.

Пахаванне Гедыміна (паводле: В. Чаропка. Імя ў летапісе. Мн.: Польша. – 1994. – С. 207). Сем сыноў прыехалі на пахаванне бацькі. Хавалі князя па язычніцкім абрадзе. Злажылі вялікі зруб са смольных дрэў. Труну падрыхтавалі. Цела Гедыміна ўбралі ў прыгожае княжацкае адзенне. Зброю паклалі побач. Каня жывога разам с самым верным слугою звязалі і на стог паклалі. Трох немцаў палонных жывых і са зброяю спалілі. І калі гарэў касцёр, то ўсё рыцарства з вялікаю жалобаю плакала і кідала ў агонь пазногці рысі і мядзведзя па звычаі старадаўнім. А потым, калі ўсё згарэла, косці княжацкія аддзялілі ад іншых і ў труну іх паклалі, якую на тым жа месцы ў зямлю закапалі.

Вынікі княжання Гедыміна.

IV. Замацаванне

- ✓ Якімі шляхамі ажыццяўлялася ўключэнне беларускіх зямель у склад ВКЛ?
- ✓ Які горад стаў сталіцай ВКЛ пры Гедыміне? Калі гэта адбылося?
- ✓ Якую палітыку праводзіў Гедымін ў адносінах да розных рэлігій?

V. Вынікі ўрока. Рэфлексія